

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Тыва

Управления образования администрации муниципального района

«Улуг-Хемский кожуун Республики Тыва»

МБОУ СОШ с.Эйлиг-Хем

Рассмотрено	Согласовано	Утверждено
Руководитель ШМО	ЗДВУР	Директор школы
_____/Ырбан-оол Д.Н./	_____/Хемер-оол Х.Б./	_____/Дамдын В.М./
« » _____ 2023 г.	« » _____ 2023 г.	« » _____ 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной (тувинский) язык»

для обучающихся 4 класса

Эйлиг-Хем 2023

Тайылбыр бижик

“Тыва дыл” эртемниң программазын чаа федералдыг стандарттарның негелдезинге дүүштүр А.К. Ойдан-оол, А.М. белек-Баир. деп авторларның 4-ку класының “Тыва дыл” 2016 чылдын номунга үндезилеп тургускан. Тыва Республиканың ниити өөредилгезининг национал девискээр кезээ 4-кү класс өөреникчилерининг ниити сайзыралынче, оларның билиининг практиктиг болурунче угланмышаан, программаны тургузарда эртемниининг, дес-дараалашкааның, көргүзүгүлүүнүң болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

Курстунг ниити утказы, сорулгалары:

Эге класстарга тыва дылды өөредирининг кол сорулгалары болза:

- 1) Уругларны медреселдиги-биле шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарынга өөредир,
- 2) Оларга төрөөн дыл болгаш литература талазы-биле эг билиглерни бээр,
- 3) Уругларны ном ажыглааарынга чаңчыктырар болгаш оларның дылга сонургалын, номчулга болгаш билиглерже чүткүлүн хайныктырар,
- 4) Өөренип турар чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерин тып, таңылбырлаарынга өөреникчилерни чаңчыктырар.

Эге класстарга төрөөн дыл үстүкү класстарга өөренир тыва дыл болгаш литература эртемниинг белеткел чадазы болбушаан, колдуунда-ла практиктиг сорулгаларын чедип алырынче угланган. Уруглар эг класстарга фонетиканың, лексиканың, грамматиканың, шын бижилгениң болгаш чугаа сайзырадылгазының эргежок чугула, эң кол эге билиглерин алып. Олар үстүкү класстарга өөренир чүүлдер-биле тудуш харылзаалыг, тыва дыл эртемниинг амгы үеде чедишкенингеринге үндезилеттинген бооп турар.

Өөреникчилерниң таныжар эге билиглери: сөстүң фонетиктиг составы, сөстү слогтарга болгашуткалыг кезеткрге чарары, чугаа кезектерининг барык шуптузу (чүве ады, сан ады, демдек ады, от орну, кылыг сөзү, чамдык эдеринчилер болгаш артынчылар) болгаш оларның эң кол хевирлери, домактарның чамдык хевирлери болгаш янзылары, домактың чугула кежигүннери, ийиги черге кежигүннери (ниити таныжылга), элээн каш шын бижилениң дүрүмнери. Ол ышкаш программада сөстүң лексиктиг утказы, сөстүң хөй утказы, синонимнер, антонимнер-биле практика кырынга таныжары база көрдүнген.

Фонетика, лексика, грамматика, шын бижилге болгаш чугаа сайзырадылгазының талазы-биле бөдүүн билиглерни шингээтпишаан, уруглар дыл материалын сайгарып, түңнеп, деңнеп, удур-дедир деңнеп, бөлүктөп өөренирлер, ооң-биле кады литературлуг

чугааның мергежилдери болгаш чаңчылдары чоорту хевирлеттинер, дылдың кол эге хевирлери болур сөстү, домакты бодамчалыг ажыглаарын чедип алыр.

“Тыва дыл” эртемниң туружу.

Базистиг өөредилге план ёзугаар неделяда 2 шак. Бүдүн өөредилге чылында 68 шак болур.

Эге школанын тыва дыл программазынын чуртталганнын унелелдерин чедип алырынын угланыышкыннары

Эге школаның төрээн дылды өөредириниң кол сорулгазы уругларның аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыры оларның угаан ажылын сайзырадыры-биле, кижини бооп хевирлеттинери-биле тудуш харылзаалыг. Ол чүл дээрге өөреникчилерни эки мөзү-шынарлыг, идепкейлиг, күш-ажылга ынак, хүлээнген херээнге харысгалыг хамаатылар болурунга, таварышкан бергелерни бот-миннип ажып эртерин кижизидери, чаа чүвени билип алыр чүткүл – сонуургалын улам сайзырадыры. Эге класс өөреникчилериниң угаан ажылын болгаш чугаазын сайзырадырының айтырыгаларын үре-түннелдиг шиитпирлээринден школага өөренир бүгү эртемнерни чедишкенингиң шингээдиң алыры дорт хамаарылгалыг.

Эртемни өөренириң түннелдери:

Бот-тускайлаң түннелдер:

- 1) Төрээн дылының харылзажырының база мээ-медереливистиң шынарын көргүзериниң кол чепсээ деп миннири,
- 2) Төрээн дыл – национал культуравыстың кол үндезини деп угаап билири,
- 3) Сагыш-сеткил, бодалдарын илерединге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири,
- 4) Төрээн дылын улаштыр өөрениринге сонуургаларын оттурары,
- 5) Аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

Метапредметтиг түннелдер:

А) Регулятивтиг (углаар-баштаар)

- 1) Өөренип турар эртемниң тема, бөлүк аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- 2) Башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны күүседип өөренири;
- 3) Бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандыраар.

4) Өөрөнгөн темазынга алган билиглериң түңнеп болгаш үнелеп билирин боттандыраы;

5) Тыва дылдың негелдери-биле өөренип алган дүрүмнерин ажыглап билири.

Б) Познавательные (Билиин ханыладырынга туннелдер)

1) Өөредилге даалгаларын күүседип турар үеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;

2) Бодунуң назы-харынга дүүштүр янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;

3) Дылдың негелдерин күүседирде янзы-бүрү схемаларны, модельдерни, символ- демдектерни ажыглап билири

4) Белен таблицаларны, схемаларны, сөзүглелдерни немээри

5) Дылдың адырлары: үн.үжүк, сөс тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигүнү, бөдүүн домак дугайында алган билиглериң деңнеп, бөлүктөп, тып, ажыглап билири;

6) Алган билиглериң план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, бөлүктөп, түңнеп билири;

7) Сөстө орфограммаларны янзы-бүрү аргалар-биле хынап билири;

8) Номчаан сөзүглелдериниң кол утказын ылгап үндүрери;

9) Бодунуң чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыңнакчыга дамчыдып билири;

10) Аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медеделдии-биле тургузуп билири;

11) Болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;

12) Алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

В) Коммуникативтиг

1) Аас чугаага диалогту ажыглап билири;

2) Аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредири;

3) Бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары;

4) Билдинмес чүвелеринге айтырыгларны салып билири;

5) Коммуникативтиг сорулгаларны дыңнакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;

- б) Удур-дедир хыналда үезинде бот-боттарынга дузаны үезинде чедирип билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары

Предметтиг түңнелдер.

- 1) Үннер болгаш үжүктөрнү ылгап билири.
- 2) Ажык болгаш ажык эвес үннернү ылгап билири.
- 3) Сөстөрнү слогтарга чарары, сөстү шын көжүрүп билири.
- 4) Алфавитте үжүктөрнүн туружун болгаш ооң уjur-дузаын билири.
- 5) Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарын ылгап болгаш чогаадып билири.
- 6) Домактын чугула кижигуннерин тып болгаш шыйып билири.
- 7) Кым? чүү? кымнар? чүлөр? кандыг? чүлүг? канчап тур? деп айтырыгларны ылгап билири.
- 8) Сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырының ажылдарын чорудары. Домак болгаш харылзаалыг чугааны ылгап билири.
- 9) 40-70 хире сөстен тургустунган эдертигни бижири.

Ооредилге чылынын тончузунде уругларнын билип алган турар уjurлуг билиглери

-Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары;

-чугаа кезектери: демдек ады, чуве ады, кылыг созу, эдеренчилер;

-Шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45-55 хире состуг созуглелди чараш хол ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири. Херек таварылгада улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;

-фонетиктиг состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаары);

-чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын падежин, кылыг созунун уелерин) билири;

-домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарынга чарар;

-домактарнын бодуун синтаксиситиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кижигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар.

-коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир;

-сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптут ажыглап билири.;

-аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

- сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырынын ажылдарын чорудары;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандырат;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири.

Программанын допчузу

Грамматика, шын бижилге, чугаа сайзырадылгасы (68 шак)

Катаптаашкын (13 шак)

Домак. Домактын чугула болгаш ийиги черге кижигуннери. Домакта состернин харылзаазы. Домактын соолунге бижик демдектери. Уннер болгаш ужуктер. Слог. Ажык эвес ужуктерни дакпылап бижири. Куштут болгаш кошкак ажык эвес уннер. Сос тургузуу. Чогаадылга, оскертилге кожумактары. Дефистеп бижиир нарын состер.

Домак (7 шак)

Домактын чугула болгаш ийиги черге кижигуннери (катаптаашкын). Ийи бодуун домактан тургустунган чагырышпаан нарын домак (ниити таныжылга). Эвилел чок болгаш *а, ынчалза-даа, болгаш, биле* деп эвилелдер биле каттышкан чангыс аймак кижигуннерлиг домактар. Санаар ун аяны. Эвилелдер чок (санаар у наяны-биле каттышкан) база *болгаш, а, ынчалза-даа, биле* деп эвилелдер- биле каттышкан чангыс аймак кижигуннерлиг домактарга бижик демдектери. Диалог болгаш дорт чугаалыг домактарны оларга бижик демдектерин салганын хайгаараары. Адалга дугйында ниити билиг.

Созуглел (2 шак)

Созуглел. Темазы, кол бодалы. Созуглелдин янзылары (тоожуушкун, чурумал, угаап бодаашкын). Созуглел – харылзалыг чугаа дугайында алган билиглерин туннеп быжыглаары: темазы болгаш кол бодалы, созуглелдин кезектери, кезек бурузунде доматарнын утка талазы-биле харылзаазы, созуглелдин планы.

Созуглелдин янзылары: тоожуушкун, чурумал, угап бодаашкын (кол демдектери-биле таныжылга).

Чугаа кезектери. Чуве ады (18 шак)

Хойнун санында чуве аттарынын падежтерге оскерлири. Чуве адынын хамаарылга хевири (ниити таныжылга). Орус дылдан улегерлеп алган состернин падежтерге оскерлири. Оларнын шын бижилгези.

Хуу болгаш ниити чуве аттары (ниити таныжылга). Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг чуве аттарын таарыштыр шилип билири.

Демдек ады (4 шак).

Укталбаан болгаш укталган демдек аттары.

Домактар тургузарда чок болгаш удурланышкак уткалыг демдек аттарын таарыштыр шилип алыры. Демчек аттарын шын бижири. Дорт болгаш кожурген уткалыг демдек аттарын ажыглаары.

Сан ады. Ат орну (10 шак)

Сан ады, оон утказы, айтырыглары. Тун болгаш дугаар сан аттары. Сан аттарын чуве аттары-биле кады ажыглаары. Тун болгаш дугаар сан аттарын чугаага ажыглап билири. Ат орну, оон утказы. Арыннын ат оруннары болгаш оларнын падежтерге оскерлири. Ат оруннарын чугаага ажыглап билири.

Кылыг созу (12 шак)

Кылыг созунун эге хевиринин дугайында ниити билиг. Кылыг созунун арыннарга, уелерге болгаш саннарга оскерлири. Кылыг состерин шын бижири.

Кылыг созунун дужаал болгаш даар хевирлерин практика кырынга ажыглап билири.

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг кылыг состерин шын бижири, ажыглап билири.

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг кылыг кылыг состерин шилип билири.

Бодалды илередирде эн-не тааржыр кылыг состеринин чангыс аай ажыгларын чайладыры.

Чыл дургузунда ооренген чуулун катаптаары (2 шак)

Домактар. Сос. Состун тургузуу. Кошкак ыткыр болгаш кошкак дулей ажык эвес уннерни шын бижири. Чугула кезектери. Чугаа, оон амыдыралынга ужур-дузазы. Ооредилге материалынга аас-биле хары тургузарынын онзагайлары.

Созуглел. Созуглелдин темазы болгаш кол бодалы. Созуглелдин тургузуу. Эдертигге, чогаадыгга план тургузары (коллективтиг болгаш хууда). Созуглел тургузуп тургаш, уран-чечен аргалар ажыглаары: эпитеттер, деннелгелер, диригжидилгелер дээш оон- даа оске.

Коллективтий-биле азы хууда тургускан план езугаар созуглелдин эдертии (долузу-биле, кызырган).

Ооредилге-тематиктиг план

№	Разделдин ады	Шагы
1	Катаптаашкын	13
2	Домак	7
3	Созуглел	2
4	Чугаа кезектери. Чуве ады	18
5	Демдек ады	4
6	Сан ады. Ат орну	10
7	Кылыг созу.	12
8	Катаптаашкын	2
Ниити шагы:		68

4-ку класска тыва дылдын календарьлыг планнаашкыны.

№		Темазы	Шагы	Ай, хуну	
				План езугаар	Эртирген хуну
Катаптаары (13 шак)					
1	1	Домак. Домактын чугула кежигуннери.	1		
2	2	Уннер болгаш ужуктер. Слог.	1		
3	3	Сос иштинге катаптаан ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижири.	1		
4	4	Куштуг болгаш кошкак ажык эвес уннер.	1		
5	5	Диктант «Кайгамчык сад» Состун тургузуу (составы)	1		
6	6	Кожумактар. Чогаадылга кожумактары.	1		
7	7	Чогаадылга кожумактары. Тып,тик,ток.тырт.теп., тут деп состерни кожумактар немежирге шын бижири	1		
8	8	Хыналда диктант «Тыва ойнаарактар».	1		
9	9	Частырыглар-биле ажыл.	1		
10	10	Дефистеп бижиир нарын состер	1		
11	11	Оскертилге кожумактары	1		
12	12	Эдертиг «Эзир биле диис»	1		
13	13	Частырыглар-биле ажыл	1		
Домак (7 шак)					
14	1	Катаптаашкын. Домак.	1		
15	2	Нарын домак.	1		
16	3	Чангыс аймак кежигуннерлиг домактар.	1		
17	4	Мониторинг хыналда ажылы.	1		
18	5	Чангыс аймак кежигуннернин холбажыр аргалары.	1		
19	6	Дорт чугаалыг домактар. Диалог	1		
20	7	Диктант «Дириг амытаннарнын назыны»	1		
Созуглел (2 шак)					
21	1	Созуглел. Созуглелдин темазы, кол бодалы деп	1		

		чул?			
22	2	Созуглелдин адын канчаар тыварыл? Созуглелдин планын канчаар тургузарыл?	1		
Чугаа кезектери. Чувe ады (18 шаг)					
23	1	Чувe адынын дугайында ооренгенин катаптаары.	1		
24	2	Чувe аттарынын падежтерге оскерлири. Чангыстын саны.	1		
25	3	Чувe аттарынын падежтерге оскерлири. Чангыстын саны.	1		
26	4	Адаарынын падежи. Сагындырыглыг диктант «Мээн бажыным»	1		
27	5	Хамаарыштыларынын падежи.	1		
28	6	Бээринин падежи.	1		
29	7	Онаарынын падежи.	1		
30	8	Турарынын падежи.	1		
31	9	Хыналда диктант «Кыш»	1		
31	10	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1		
33	11	Унеринин падежи	1		
34	12	Углаарынын падежи.	1		
35	13	Хойнун санында чувe аттарынын падежтерге оскерлири.	1		
36	14	Чувe адынын хамаарылга хевири.	1		
37	15	Орус дылдан улегерлеп алган чувe аттарынын падежтерге оскерлири.	1		
38	16	Орус дылдан улегерлеп алган чувe аттарынын падежтерге оскерлири.	1		
39	17	Диктант «Банк»	1		
40	18	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1		
Демдек ады (4 шаг)					
41	1	Демдек ады. Ниити билиг.	1		
42	2	.Укталган болгаш укталбаан демдек аттары.	1		
43	3	Чоок болгаш удурланышкак уткалыг демдек аттары	1		
44	4	Тест хевирлиг хыналда ажыл. Частырыглар-биле	1		

		ажыл.			
Ат орну (10шак)					
45	1	Ат орнунун дугайында билиг. Арыннын ат оруннары.	1		
46	2	Арыннын ат оруннарынын падежтерге оскерлири.	1		
47	3	Диктант «Ыдым-биле хой-даа, бызаа-даа кадарар мен"	1		
48	4	Эдертиг «Тоорук кыстын кудумчузу»	1		
49	5	Частырыглар-биле ажыл	1		
50	6	Арыннын ат оруннарынын падежтерге оскерлири.	1		
51	7	Быжыглаашкын. Арыннын ат оруннарынын падежтерге оскерлири.	1		
52	8	Хыналда диктант «Анмаар»	1		
53	9	Частырыглар-биле ажыл.	1		
54	10	Катаптаашкын. Чугаа кезектери.	1		
Кылыг созу (12шак)					
55	1	Кылыг созу. Ниити билиг.	1		
56	2	Кылыг созунун уелерге оскерлири.	1		
57	3	Кылыг созунун амгы уези.	1		
58	4	Кылыг созунун эрткен уези.	1		
59	5	Кылыг созунун келир уези.	1		
60	6	Быжыглаашкын. Кылыг созунун уелерге оскерлири.	1		
61	7	Кылыг созунун дужаал хевири.	1		
62	8	Кылыг созунун даар хевири.	1		
63	9	Тест хевирлиг хыналда ажыл.	1		
64	10	Чогаадыг. «Чараш аажы-чан деп чул?»	1		
65	11	Хыналда диктант «Ыт»	1		
66	12	Частырыглар-биле ажыл.	1		
Чыл дургузунда ооренгенин катаптаары (2шак)					
67	1	Домак. Сос.	1		
68	2	Чугаа кезектери	1		